

¿LA VEU OFEGADA?: UN COMENTARI DES DE FORA*

per

James S. Amelang

(UNIVERSIDAD AUTÓNOMA, MADRID)

M'han demanat d'escriure allò que fins ara no havia fet mai: una ressenya (en aquest cas, del segon volum de la *Historia de las mujeres*)¹ basada en la meua pròpia experiència en el món de la història de les dones. He acceptat l'encàrrec amb la clara consciència que el meu paper en aquest camp ha estat més el d'un consumidor que el d'un productor. Malgrat el meu particular i antic interès en la història de les dones, jo mateix no he escrit massa sobre el tema. La meua aportació s'ha limitat a la co-edició d'una col·lecció d'articles, i és prou significatiu que l'assaig amb què vaig contribuir a aquell volum és de caire bibliogràfic.² La meua experiència hi és, pense, semblant a la de molts altres investigadors que han experimentat una poderosa atracció per la història de les dones, per bé que aquesta ha jugat un paper més aviat marginal en les seues recerques i escrits.

Pel que fa al llibre en qüestió: senzillament, és excel·lent. Està ben organitzat, ben documentat i ben escrit. A diferència d'altres llibres col·lectius d'aquesta mena, és, alhora, de llarg abast i comprensiu en extensió. De manera més poc usual, presta atenció sistemàtica a la iconografia com a font per a la interpretació del passat femení; si més no, gaudiu amb les seues il·lustracions! Tot i això, he de confessar que tinc sentiments contradictoris respecte aquest llibre. Atès que els meus recels estan relacionats amb el meu propi procés de formació i les meues preferències com a historiador, sabreu potser excusar la següent breu incursió en la meua autobiografia.

L'aproximació a la història de les dones subjacent en la majoria (si no en tots) dels capítols del llibre es diferencia subtilment però significativament de les dues tradicions historiogràfiques que més han contribuït a la meua formació

* Traduït de l'anglès per Luis Pablo Martínez Sanmartín.

¹ G. DUBY i M. PERROT (editors generals), *Historia de las mujeres en Occidente*, Madrid, 1992, vol. II, *La Edad Media*, ed. C. Klapisch-Zuber, amb capítols espanyols addicionals editats per R. Pastor.

² J. S. Amelang i M. Nash (eds.), *Historia y Género: las mujeres en la Europa Moderna y Contemporánea*, València, 1990.

intel·lectual. Aquestes tradicions procedeixen del meu propi país, els Estats Units, i del país on primerament vaig estudiar història i vaig encetar la recerca als arxius, Itàlia. Aquests dos ambients intel·lectuals, diferents però complementaris, es troben representats, per a mi, per dues investigadores la manera de escriure història de les quals m'ha deixat una profunda impressió: Natalie Z. Davis i Gianna Pomata.

Natalie Davis ha exercit una extraordinària influència sobre molts historiadors de la meua generació. Els afortunats que vam tenir l'ocasió de estudiar amb ella, vam sentir tots l'impacte de la seua remarcable personalitat. Energia, sensibilitat, curiositat intel·lectual sense límits, impressionants poders d'imaginació: heus ací un grapat dels epítets que em vénen a la ment quan algú menciona el seu nom. Tanmateix, és en els seus escrits on ella ha deixat el més ferm exemple dels seus interessos i compromisos com a historiadora. En un altre lloc vaig revisar el seu paper en la creació d'una nova història social i cultural.³ Ací voldria simplement subratllar les seues contribucions específiques a la història de les dones. En nombrosos llibres i articles, Natalie Davis ha estudiat una infinita varietat de temes, des de les erudites publicacions de dones sàvies fins a les més ocultes emocions de les joves camperoles, des del treball quotidià de les dones de gavarra del Lió del segle XVI fins a les més íntimes conviccions religioses de les vídues i filles de mercaders i nobles.⁴ Tot i aquesta diversitat, un únic tema, o millor, una única aproximació a la història, dóna unitat als seus treballs. Una pregona convicció que la tasca de l'historiador consisteix a ajudar les gents del passat a parlar per elles mateixes, assumir o recobrar les seues veus, defensar o lamentar-se de les seues pròpies accions i eleccions, impregna aquests diversos esforços per la reconstrucció del passat femení. Allò que recentment ha estat anomenat *agency*—la creença que la gent fa la seua pròpia història (si bé no, en paraules d'un altre historiador que em va influir considerablement, en circumstàncies per ells escollides)—es troba en les arrels d'aquesta concepció profundament humanista de la professió d'historiador.

³ «Sociedad y cultura en la Europa moderna: la contribución de Natalie Z. Davis», *Historia Social*, 6 (1990), pp. 161-170.

⁴ Un llistat parcial dels seus treballs en història de les dones inclou «Un mundo al revés: las mujeres en el poder» i «Mujeres urbanas y cambio religioso», ambdós en Amelang i Nash, eds., *Historia y Género*; «Women's History in Transition: The European Case», en *Feminist Studies*, 3 (1976), pp. 83-103; «Gender and Genre: Women as Historical Writers», en P. H. Labalme (ed.), *Beyond their Sex: Learned Women of the European Past*, Nova York, 1980, pp. 153-182; «Women in the Arts Mécaniques in Sixteenth-Century Lyon», en *Lyon et l'Europe, Hommes et sociétés. Mélanges d'histoire offerts à Richard Gascon*, Lió, 1980, pp. 139-167; i *El regreso de Martin Guerre*, Barcelona, 1984.

Molts dels esforços de Natalie Davis com a investigadora van trobar ressò en l'altra persona que estimulà el meu interès per la història de les dones, Gianna Pomata. La menció del seu nom inevitablement evoca un ampli grup d'innovadores investigadores italianes en història de les dones, que inclou Luisa Accati, Renata Ago, Marina Caffiero, Giulia Calvi, Marina d'Amelia, Lucia Ferrante, Luisa Passerini i Lucetta Scaraffia, entre altres.⁵ A pesar dels molts lligams existents entre el seu treball i el d'aquests altres, hom no pot menys que sorprendre's per la remarcable originalitat de la seua recerca històrica. Aquesta marcada individualitat ens prevé davant una reducció de les aportacions italianes a la història de les dones a una única temàtica o línia d'interpretació. Per contra, unes significatives diferències d'èmfasi i aproximació donen vida i enriqueixen el constant diàleg establert entre els seus practicants, un diàleg que pot seguir-se en les pàgines de revistes innovadores com *Memoria* i *Quaderni storici*.

Vaig conèixer Gianna Pomata com a estudiant a Bolònia. Tot i que cadascú de nosaltres estava treballant en camps diferents (ella en Ciències Polítiques i jo en Relacions Internacionals), ambdós vam encetar pausadament la nostra via cap a l'estudi de la història. No vaig poder menys que quedar impressionat per la seua sofisticació intel·lectual, especialment en filosofia i història de la ciència. La seua atracció i capacitat per les qüestions teòriques contrastava amb la meua eclèctica i excessivament superficial formació universitària. El que més em colpí, però, fou la seua sensibilitat vers el llenguatge i la literatura. La seua conversa i les seues demandes feren més per dur-me a apreciar la meua pròpia tradició literària en anglès que qualsevol lliçó rebuda durant la meua instrucció escolar. Si el vell aforisme que diu que hom aprén més dels seus companys d'estudi que dels seus professors fóra cert alguna vegada, ho seria parlant del que vaig aprendre d'aquesta singular amiga.

En passar els anys aquestes qualitats dispars collaren dins un projecte coherent. Enmig d'un clima de considerable ferment intel·lectual –aquells foren, al cap i a la fi, els anys que donaren lloc al moviment actualment conegut com a microhistòria–, Gianna Pomata gosà de redefinir els límits i les premisses de la història de les dones. I a una destacable sèrie d'assajos⁶ afegí una escrupulosa

⁵ Indicatiu dels actuals corrents en investigació duts per aquestes i altres historiadores de la dona italiana és L. Ferrante, M. Palazzi i G. Pomata (eds.), *Ragnatele di rapporti. Patronage e reti di relazione nella storia delle donne*, Torí, 1988.

⁶ El seu treball més conegut és l'assai «La storia delle donne: una questione di confine», en *Gli strumenti della ricerca*, Florència, 1983, vol. II; vegeu també comentaris crítics al respecte en *Memoria*, 9 (1983). Entre altres publicacions, vegeu en particular: «Madri illegitime tra Ottocento e Novecento: storie cliniche e storie di vita», *Quaderni storici*, 44 (1980), pp. 497-542, traduït a l'anglès

renúncia a les tradicionals servituds de l'èxit acadèmic. Jo no podia sinó contrastar la riquesa i originalitat de la seua obra respecte de la meua, molt més ancorada dins els motlles tradicionals de la rutina acadèmica.

Això em porta a recuperar el focus original d'aquest assaig: el volum medieval de la *Historia de las mujeres*. El potencial per a la història de les dones manifestat en el treball d'aquestes dues investigadores sembla massa allunyat del fonamental escepticisme sobre la recuperació de la veu femenina que impregna aquest llibre. «Los hombres tienen la palabra» (p. 17), mentre que les dones són condemnades a la «voz ahogada» (470): aquests i altres pronunciaments semblants palesen un pregon pesimisme no sols en relació a l'experiència femenina en el passat, sinó també pel que fa a les possibilitats que tenen els historiadors de reconstruir aquella experiència en el present. M'adone, per descomptat, que és injust comparar el tipus d'història de les dones que es pot escriure d'acord amb els diferents períodes històrics. Indubtablement, els historiadors de l'època postmedieval tenen accés a fonts més nombroses i variades. Però hi ha més coses en relació a aquest tema que la relativa abundància de fonts documentals disponibles.⁷ Per bé que la *Historia de las mujeres* signifiqui un important avanç cap a una representació del passat el propòsit de la qual és situar les dones mateixes —la seua experiència, activitats i percepcions— al davant de la història, hom té la impressió que el llibre encara no ha anat massa lluny en aquesta direcció. ¿És una mera coincidència el fet que Leonor López de Córdoba, l'autora d'un dels primers textos autobiogràfics en castellà no tinga cap menció en aquesta obra?⁸ ¿O que l'extensa i ben imaginativa investigació sobre els múltiples papers de la dona en les comunitats camperoles medievals haja estat en bona mesura descurada?⁹

en E. Muir i G. Ruggiero (eds.), *Microhistory and the Lost Peoples of Europe*, Baltimore, 1991, pp. 159-204; «Storie particolare e storia universale: in margine ad alcuni manuali di storia delle donne», *Quaderni storici*, 74 (1990), pp. 341-385; i «Uomini mestranti. Somiglianza e differenza fra i sessi in Europa in età moderna», *Quaderni storici*, 79 (1992), pp. 51-103.

⁷ Aquesta qüestió rep un ampli tractament en J. T. Rosenthal (ed.), *Medieval Women and the Sources of Medieval History*, Athens GA, 1990.

⁸ Per a ser just, la seua contrapartida anglesa Margery Kempe, la primera autobiògrafa en anglès, és mencionada sovint en l'interessant capítol a càrrec de Danielle Regnier-Bohler titulat «La palabra de las mujeres» (pp. 467-543). Tanmateix, el silenci que envolta la noble andalusa certament no significa que les autores no coneguen la seua obra; Milagros Rivera dedica un capítol sencer a López de Córdoba en el seu *Textos y espacios de mujeres. Europa, S. IV-XV*, Barcelona, 1990.

⁹ Pense particularment en valuoses contribucions d'historiadors com Judith Bennett i Barbara Hanawalt. Com a mostra del seu treball, vegeu: B. A. Hanawalt (ed.), *Women and Work in Preindustrial Europe*, Bloomington IN, 1986; J. M. BENNETT, *Women in the Medieval English Countryside: Gender and Household in Brigstock before the Plague*, Nova York, 1987; i J. M. Bennett et al. (eds.), *Sisters and Workers in the Middle Ages*, Chicago, 1989.

No puc sinó pensar que una introducció a la segona part del llibre feta per Natalie Davis o Gianna Pomata, en lloc de triar per «establecer la influencia que, sobre los destinos individuales y sobre la vida cotidiana, ejercen las representaciones de la división de los sexos» (198), hauria plantejat la qüestió a l'inrevés: ¿com poden «los destinos individuales y la vida cotidiana ejercer influencia sobre las representaciones de la división de los sexos»?¹⁰

No voldria concloure aquestes breus reflexions en un to negatiu. El volum medieval de la *Historia de las mujeres* il·lustra eloqüentment la maduració de la història de les dones com una problemàtica que, en lloc de generar noves ortodòxies, continua qüestionant-se globalment els presupòsits i les pràctiques de la disciplina. Els més hàbils dels seus partidaris mostren com la imaginació pot combinar-se amb el rigor crític, i com la sensibilitat pot enriquir el sòlid judici que s'espera de tota bona anàlisi històrica. El seu èxit en afrontar aquests reptes és la millor promesa per una història autènticament innovadora, una història que situe les dones on els pertoca: al centre del seu, i del nostre, passat.

¹⁰ Admire moltíssim el treball de Christiane Klapisch-Zuber, però em sume als qui qüestionen el seu pesimismo en relació als papers de les dones medievals i a la seua recuperació pels historiadors. Per a una interessant discussió dels seus arguments, vegeu *Quaderni storici*, 7 (1989), pp. 629-651. Més explícitament crítica amb la seua caracterització de les dones florentines de la tardana Edat Mitjana com a «desplaçades i inermes» és S. T. STROCCHIA, «Death Rites and the Ritual Family in Renaissance Florence», en M. Tetel, R. G. Witt i R. Goffen (eds.), *Life and Death in Fifteenth-Century Florence*, Durham NC, 1989, pp. 120-145. Dins la mateixa línia, per a un període més tardà, vegeu G. CALVI, «Maddalena Nerli e Cosimo Tornabuoni: comportamenti domestici e affettivi (XVI-XVII secolo)», in M. A. Visceglia (ed.), *Signori, patrizi, cavalieri nell'età moderna*, Roma-Bari, 1992, pp. 265-276.